

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

Лепьохін Олександр Васильович

УДК 338.45.021

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО
ВИРОБНИЦТВА**

08.07.01 – економіка промисловості

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Гуманітарному університеті “Запорізький інститут державного та муніципального управління”

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор

Салига Сергій Якович,

Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління”,
професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Александрова Валентина Петрівна,

Інститут економічного прогнозування НАН України, заступник завідувача відділу
технологічного прогнозування та інноваційної політики;

кандидат економічних наук, доцент

Колот Володимир Михайлович,

Київський національний економічний університет, заступник завідувача кафедри економіки підприємств

Провідна установа – Інститут економіки промисловості НАН України,
відділ використання виробничого потенціалу,
м. Донецьк

Захист відбудеться 19.12.2002 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.150.02 в Інституті економіки НАН України за адресою: 01011, м. Київ – 11, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту економіки НАН України за адресою: 01011, м. Київ – 11, вул. Панаса Мирного, 26.

Автореферат розісланий 15.11.2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.С. Стешенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах реформування економіки України активізувався процес пошуку управлінських рішень, які забезпечують підвищення ефективності функціонування промисловості. Досконалий економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва є об'єктивною умовою ефективного функціонування країни в умовах ринкових перетворень.

Нестабільність економіки обумовлює необхідність для кожного суб'єкта господарювання в галузі промисловості постійно шукати шляхи підвищення ефективності своєї діяльності, прогнозувати та планувати розвиток підприємства згідно потреб ринкової економіки. Ефективний розвиток промислового виробництва в Україні неможливий без активізації інвестиційного процесу, удосконалення законодавчої бази. В умовах погіршення матеріальної бази промислових підприємств, високих трудових та матеріальних витрат, недосконалості виробничих зв'язків проблема економічного регулювання розвитку промислового виробництва набуває особливого значення.

Проблеми розвитку промисловості завжди знаходилися в центрі уваги вітчизняних вчених: В.П. Александрової, О.М. Алімова, О.І. Амоши, Ю.М. Бажала, В.Ф. Беседіна, В.М. Бородюка, М.С. Герасимчука, В.Е. Коломойцева, М.Г. Чумаченка, Г.А. Швиданенко, В.Я. Шевчука, Г.К. Ялового, а також зарубіжних – Е. Долана, Д. Кейнса, К. Кларка, Д. Ліндсея, Е. Мандела, А. Маршалла, В. Парето, Д. Расса, У. Томпсона та інших.

Проте, окремі аспекти вимагають детальнішого опрацювання. Недостатньо розглянуті питання стійкості промислового виробництва і гнучкості підприємства в умовах ринкових перетворень. Наукою й практикою майже не досліджений економічний потенціал як чинник ефективного розвитку промислового підприємства.

Актуальність проблеми, її практичне значення і недостатня теоретична розробленість обумовили вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення й висновки дослідження були здійснені у межах наукових тем Гуманітарного університету “Запорізький інститут державного та муніципального управління”: “Планування, прогнозування та державне регулювання мікро- та макроекономічних процесів” (номер держ. реєстрації 0102U003195),

“Організаційно-економічний механізм функціонування підприємницьких структур – системи ціноутворення, фінансово-кредитних відносин, страхування” (номер держ. реєстрації 0102U003197).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка ефективного економічного механізму регулювання розвитку промислового виробництва на основі аналізу гнучкості підприємств та досягнутого рівня економічного потенціалу. Для досягнення цієї мети в роботі вирішувались завдання:

- виявлення особливостей розвитку промислового виробництва;
- визначення гнучкості промислового підприємства в умовах ринкових перетворень;
- дослідження економічного потенціалу як чинника ефективного розвитку промислового підприємства;
- виділення об'єктивних передумов регулювання розвитку промислового виробництва;
- аналіз впливу інвестиційних процесів та податкової політики держави на розвиток промисловості;
- розробка методик оцінки трудового, інвестиційного та інноваційного потенціалів промислового підприємства;
- розробка моделі економічного регулювання розвитку промислового виробництва.

Предмет і об'єкт дослідження. *Об'єктом дослідження* є промислове виробництво України та Запорізької області, а поглибленого дослідження – ВАТ “Запорізький сталепрокатний завод”.

Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних відносин, які складаються в процесі економічного регулювання розвитку промислового виробництва.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані такі методи проведення економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формулювання висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану та об'єктивних основ формування механізму ефективного розвитку промисловості), монографічний (розробка методик оцінки трудового, інвестиційного та інноваційного потенціалів промислового підприємства), розрахунково-конструктивний та експериментальний (розробка механізму ефективного розвитку промислового підприємства), математичного моделювання (розробка моделі економічного регулювання розвитку промислового виробництва) та інші. Матеріалами для дослідження стали спеціальна література з проблем теорії та практики економічного регулювання розвитку промислового виробництва, нормативні документи, статистичні дані.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- на основі визначення ступеня гнучкості промислового підприємства удосконалено економічний механізм регулювання його розвитку;
- уточнено поняття “економічний потенціал” промислового підприємства;
- обґрунтовано методику оцінки економічного потенціалу, яка складається з вартісних оцінок трудового, інвестиційного та інноваційного потенціалів. Удосконалено методики оцінок трудового, інвестиційного та інноваційного потенціалів промислового підприємства;
- визначені можливості застосування теорій автономних інвестицій для наукового обґрунтування інвестиційного процесу в умовах ринкових перетворень;
- розкрито фактори інвестиційної активності промислових підприємств на підставі аналізу сучасних теорій інвестування;
- запропоновано алгоритм застосування та динамічну модель економічного регулювання розвитку промислового виробництва.

Практичне значення отриманих результатів. Результати досліджень використані при реалізації Програми стабілізації та розвитку промисловості Запорізької області на період

до 2010 року, зокрема при розробці схем її розвитку з урахуванням гнучкості промислового підприємства (довідка від 17.07.2002 р.).

Застосування методик оцінки трудового, інвестиційного та інноваційного потенціалів дозволило сформулювати ефективний економічний механізм регулювання розвитку ВАТ “Запорізький сталепрокатний завод” (акт від 23.07.2002 р.).

Основні положення, висновки й пропозиції дисертаційної роботи використані в практичній діяльності промислових підприємств Запорізької області. Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Гуманітарного університету “Запорізький інститут державного та муніципального управління” при викладанні таких курсів: економіка підприємства, фінансова діяльність суб'єктів господарювання, планування діяльності підприємства (довідка від 10.07.2002 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні положення і висновки дисертації розроблені автором особисто і містяться у одноосібних наукових працях.

Апробація результатів дослідження. Наукові положення основних результатів дослідження та їх практичне застосування обговорювалися на Міжнародних науково-практичних конференціях: “Наука і освіта'99”, м. Дніпропетровськ (1999 р.); “Сучасні проблеми розвитку економіки промислового комплексу: соціально-економічні та правові аспекти”, м. Запоріжжя (2000 р.); “Актуальні проблеми державного управління і місцевого самоврядування”, м. Запоріжжя (2001 р.); “Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону”, м. Дніпропетровськ (2001 р.); “Актуальні питання удосконалення фінансово-кредитного механізму в Україні”, м. Запоріжжя (2001 р., 2002 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 8 статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць та матеріалах науково-практичних конференцій, загальним обсягом 1,3 обл. вид. арк., з них 7 – у наукових фахових виданнях.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи – 229 сторінок, з яких: 13 рисунків займають 6, 19 таблиць – 12, список використаних джерел (161 найменувань) – 14, 14 додатків – 41 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі "Теоретичні аспекти розвитку промислового виробництва"

виявлено, що українській економічній модернізації властиво те, що всі реформи загасали не внаслідок вичерпання потенціалу, а через виникнення поворотних (інверсних) хвиль, наслідком яких, як показує історичний досвід, є контрринкова тенденція, що при певних ідеологічних і політичних умовах може призвести до виникнення перехідного (напівринкового) типу господарства.

Процес розвитку промисловості характеризується наявністю тісного взаємозв'язку між явищами стійкості і нестійкості, тому економічна система лише відносно є динамічно стійкою. Процес розвитку хоча і безупинний, але містить у собі кризові ситуації, що відповідають станам нестійкості. Порушення відносної стійкості відбувається не тільки через нагромадження кількісних і якісних змін в елементах системи, але й у їхніх взаємозв'язках, які визначають стан структури системи.

Розвиток промислового виробництва реалізується на основі різних циклічних закономірностей. Прагнення до безкризового поступального розвитку, його ідеалізація суперечить еволюційним механізмам розвитку. Безкризовість, у даному випадку, тотожна затримці розвитку, тому що позбавляє систему основи якісного вдосконалення.

Це підтверджується особливостями розвитку промислового виробництва в Україні. Йде в минуле ера романтизму, натомість приходить ера прагматизму, збудована на національних

пріоритетах і ринкових підходах. Протягом останніх двох років промисловість України була рушієм економічного зростання. Значна кількість українських промислових підприємств вийшли з кризи і зберегли достатньо вагомий конкурентоспроможний потенціал. Водночас, за статистичними даними, 60% українського експорту припадає на сировинні галузі та на галузі з невисоким рівнем обробки продукції. В зв'язку з цим, найбільш перспективною є модель інноваційного розвитку. Найважливішим елементом сучасної інноваційної політики є створення привабливого інвестиційного клімату для вкладення інвестицій в інноваційне підприємництво, орієнтоване на високотехнологічну продукцію.

Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2000-2004 роки передбачено, що визначальним пріоритетом державної політики має стати структурна перебудова промисловості, розвиток інноваційної моделі економічного зростання, утвердження України як високотехнологічної держави. Обраний стратегічний курс на інноваційний розвиток ґрунтується на структурній перебудові економічних галузей, технологічному оновленні промисловості, широкому використанні досягнень науки і техніки. Наявний науково-технологічний потенціал ще здатний забезпечити економічний прогрес України. Це засвідчує динаміка зростання виробництва у високотехнологічних галузях та темпи збільшення експорту їхньої продукції за останні два роки.

У 2001 р. промисловими підприємствами України вироблено продукції і надано послуг на 188,6 млрд. грн., що на 14,2% більше, ніж у 2000 р. У 2000 р. зростання виробництва у порівнянні з попереднім роком становило 13,2%.

Якщо в останні роки намічаються позитивні тенденції щодо зростання обсягів промислового виробництва в цілому по Україні, то ця галузь все ще не наблизилася до показників розвитку 1990 р., а більшість галузей – до 1994 р. Так, в цілому по промисловості, обсяги промислового виробництва у 2000 р. становили лише 57,4% від обсягів 1990 р., і 96,3% від обсягів 1994 р.

Разом з тим під час перехідного періоду виникнення кризових ситуацій в економічній системі неминуче. І забезпечення стійкості розвитку полягає не в боротьбі з кризами, а в їх прогнозуванні і максимальному демпфіруванні їхнього впливу, що дозволить знизити амплітуду хаотичних коливань і, відповідно, ймовірність переходу національної економічної системи до незворотного стану катастрофи.

На наш погляд, у даний час ефективним напрямом подальшого розвитку вітчизняної промисловості буде підвищення ступеня гнучкості підприємств, їх пристосування до потреб ринку. Необхідність підвищення гнучкості підприємств у зв'язку з потребами ринку зумовлена такими причинами: неможливістю ніякими іншими шляхами досить стійко збільшувати асортимент і номенклатуру виробленої продукції; поліпшенням якості вітчизняних товарів з метою завойовування вітчизняного ринку і витіснення імпоротної продукції, а також виходу на зовнішні ринки; прискоренням оновлення засобів виробництва; використанням висококваліфікованої робочої сили.

Ми вважаємо, що гнучкість підприємства – це здатність підприємства отримувати необхідний результат, що дозволяє йому засвоювати за визначений термін певну кількість виробів, які можуть знайти попит на ринку і, в свою чергу, дозволять у майбутньому періоді отримати необхідний результат, що забезпечить виживання і розвиток підприємства.

Нами виділено два напрямки розкриття гнучкості підприємства:

- для оцінки результатів діяльності підприємства в поточному періоді, тобто для одержання техніко-економічних показників (результат для відновлення);
- для визначення взаємозв'язку підприємства і зовнішнього середовища, тобто здатності підприємства планувати і прогнозувати процес свого розвитку для відновлення (здатність

до відновлення).

Перший напрям передбачає проведення аналізу формування механізму регулювання розвитку промислового виробництва, другий – передбачає оцінку економічного потенціалу підприємства та моделювання розвитку промислового виробництва.

Виходячи з уточненого нами визначення гнучкості підприємства ми пропонуємо використовувати вдосконалений економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва. Такий механізм припускає безліч повторюваних циклів і показує можливість розвитку підприємства усередині циклу (досягнення певного економічного результату, що дозволяє підприємству фінансувати поточні і перспективні сфери діяльності) і його переходу з одного циклу до іншого. Вироби, засвоєні в поточному циклі, дозволяють отримати певний економічний результат у наступному циклі, що забезпечує виживання і гнучкий розвиток підприємства. Він дозволяє здійснити діагностику й оцінку гнучкого розвитку підприємства в поточному періоді, у довгостроковому і стратегічному періодах.

Регулювання за допомогою економічних методів дає змогу промисловим підприємствам зберегти право на вільний вибір своєї поведінки. Економічне регулювання при цьому здійснюється інструментами фіскальної, бюджетної, податкової, грошово-кредитної, амортизаційної та інших напрямків державної економічної політики.

Для того щоб адекватно реагувати на постійно мінливі умови зовнішнього середовища і максимально використовувати свій економічний потенціал, підприємство повинне забезпечувати високу ефективність функціонування економічної системи за рахунок найбільш повного і раціонального використання всіх наявних ресурсів.

Виходячи з вищенаведеного, ми провели уточнення економічного потенціалу підприємства з урахуванням його майбутнього розвитку. Економічний потенціал підприємства – це сукупна здатність наявних у підприємства економічних ресурсів максимально забезпечувати можливе виробництво товарів і послуг, що користуються платоспроможним попитом на ринку, з метою отримання прибутку та задоволення соціальних потреб.

Економічний потенціал підприємства є не що інше, як потенційний прибуток, а загальна величина економічного потенціалу підприємства може бути визначена як сума складових елементів потенціалу більш низького порядку, виражених у грошовій формі, тобто за формулою (1):

$$EP = Tn + In + Inn \quad , \quad (1)$$

де EP – сумарний економічний потенціал;

Tn – трудовий потенціал;

In – інвестиційний потенціал (капітал);

Inn – інноваційний потенціал.

У цілому, запропонована оцінка економічного потенціалу промислового підприємства дає можливість виявити й оцінити резерви економічної системи підприємства, а також проаналізувати економічний механізм його розвитку.

У другому розділі "Формування механізму регулювання розвитку промислового виробництва" нами виявлено, що теоретичною та ідеологічною основою реформування економіки України і країн Східної Європи є сучасний монетаризм.

В Україні, за оцінками експертів, за перші п'ять років проведення реформ капіталізований прибуток зменшився в 1,5-2 рази, даний фактор діяв у напрямку скорочення попиту на гроші. Відсутність в Україні вихідних передумов функціонування господарської системи, висунутих самим монетаризмом, призводить до ще більшого руйнування багатства і прибутків значної частини населення, до поглиблення кризи й укорінення монополізму.

Економічні дії уряду призводять до підриву тієї об'єктивної бази, за якої у майбутньому монетаристська модель могла б бути застосована в Україні.

Особливості зростання економіки у 2001 р. визначили і зміст грошово-кредитної політики. Динаміка економічного зростання створила нові умови здійснення монетарної політики і змінила характер взаємозалежності між основними макроекономічними параметрами.

Економіка набула властивості поглинати гроші (у великих обсягах) без зростання темпів інфляції. Якщо у 2000 р. при зростанні ВВП на 5,9% монетарна база збільшилася на 40%, а рівень інфляції становив 25,8%, то у 2001 р. ці показники дорівнювали відповідно 9,1, 37,4 і 6,1% (табл. 1).

Однак в Україні забезпечити відповідність динаміки грошової пропозиції і не інфляційного росту ВВП не вдалося. Наявна грошова маса української економіки надзвичайно мала: 1996 р. – 11,48% ВВП, 1998 р. – 15,31%, 1999 р. – 16,92%, 2000 р. – 18,55%.

Для порівняння: в Німеччині коефіцієнт монетизації в 1985-1995 рр. коливався в межах 57,4-62,1%, у США – 57-69,1%, у Японії – 91,9-112,7%, у Китаї – 49,7-96,1%. Про невідповідність грошової маси обсягу ВВП і стихійно сформованому рівню цін свідчить також той факт, що за багатьма видами промислової продукції середні ціни вищі світових. Тому назріла об'єктивна необхідність удосконалення механізму регулювання розвитку промислового виробництва.

Таблиця 1

ВВП, індекс споживчих цін та монетарні агрегати в цілому по Україні у 1996 - 2001 рр.						
Показники	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.
ВВП, приріст (зниження) у % до попереднього року	-10,0	-3,0	-1,9	-0,2	5,9	9,1
Монетарна база, приріст у % до грудня попереднього року	40,0	37,4				
Грошова маса (М3), приріст у % до грудня попереднього року	45,4	42,0				
Індекс споживчих цін, приріст у % (грудень до грудня попереднього року)	20,0	19,2	25,8	6,1	39,7	10,1

З розвитком різних форм власності змінилася і структура інвестицій. У загальній структурі інвестицій в основний капітал в цілому по Україні на частку державних підприємств у 2000р. приходилося 38,99 % від загальної суми вкладених інвестиційних ресурсів, що на 87,37% менше ніж у 1990 р.

Теорії автономних інвестицій, доповнюючи одна одну, створюють необхідну теоретичну основу для осмислення інвестиційних процесів, які відбуваються в українській економіці. По-перше, відповідно до теорії Дж.М. Кейнса, інвестори (із суб'єктивної точки зору) згодні вкладати власні кошти в інвестиційний проект тільки у випадку, якщо прибуток від нього перевищує відсоток по державних облігаціях. В останні роки прибутковість операцій з державними облігаціями в Україні перевищувала прибутковість інвестиційних проектів у реальному секторі в 2-3 рази. Це пояснює прагнення потенційних інвесторів вкладати кошти в більш прибуткові й надійні фінансові активи, що і призводить до різкого падіння загального обсягу інвестицій у реальні сектори економіки.

По-друге, відповідно до неокласичного підходу до теорій автономних інвестицій, розмір інвестиційної активності підприємств приватного сектора зворотньо пропорційно залежить від ставки банківського відсотка, а останній — від облікової ставки НБУ (об'єктивна залежність). Облікова ставка знизилася з 62,3% у 1996 р. до 30,6% у 2000 р.,

однак вона все ще залишається одним з важливих бар'єрів, які гальмують розвиток інвестиційних процесів у реальних секторах вітчизняної економіки.

По-третє, обсяг інвестиційних вкладень найпотужніших підприємств в сучасних умовах прямо залежить від величини минулих і очікуваних прибутків, що відповідає основному положенню гіпотези прибутку. Незважаючи на те, що за останні роки промислові підприємства отримують значні прибутки, у 2000 р. в порівнянні з 1995 р. прибутки знизилися на 23,6%. Крім того, у 2000 р. 43% промислових підприємств виявилися збитковими. Можливості інвестування за рахунок позикових джерел для українських підприємств в умовах розвитку ринкових відносин істотно знижуються внаслідок перманентного нестатку ліквідних ресурсів стосовно маси товарів і наявних виробничих потужностей. Так, якщо в економіці СРСР пропозиція грошей М1 стосовно ВВП становила 64% у 1985 р. і 76% у 1991 р., то в Україні у 1996 р. цей показник знизився до 7,7%, у 1997 р. він склав 3,6%, у 1998 р. – 10,1%, у 1999 р. – 10,8%, у 2000 р. – 12,0 %.

У США рівень пропозиції М1 становить приблизно 15-16% ВВП. Однак, якщо в Україні грошова маса М1 у 2000 р. становила 64,6% до М3, то у США – всього 20%. Це означає, що в Україні на протязі проведення реформ існує дефіцит грошей і продовжує існувати великий дефіцит строкових депозитів, строкових коштів в національній валюті та валютних коштів (у 2000р. – 33,2% від загальної маси готівки), коштів клієнтів за трастовими операціями банків та цінних паперів власного боргу банків (у 2000 р. – 2,2% від загальної маси готівки). Дефіцит ліквідних ресурсів призводить до падіння платоспроможного попиту, “згортання” ринку і нарощування кризи збуту.

Отже, ми виділяємо такі основні фактори, що визначають рівень інвестиційної активності промислових підприємств в умовах розвитку ринкових відносин :

- наявність (чи відсутність) прибутку як основного джерела накопичення;
- розмір ставки банківського відсотка;
- привабливість операцій з державними цінними паперами;
- наявність (чи дефіцит) в економіці ліквідних ресурсів.

На розвиток промислового виробництва суттєво впливає формування фінансової політики і податкового механізму. Податковий тиск на економіку України в 2000 р. не зменшився. Сума податків (з власними доходами бюджетних організацій та приростами невідшкодованого ПДВ) порівняно з 1999 р. збільшилася на 31%, тоді як реальний ВВП – на 6%. Особливо високими є податки на підприємства – вони перевищують балансовий прибуток в народному господарстві майже вдвічі. Це не стимулює зростання, призводить до приховування прибутку і розвитку тіньового обігу.

Ми вважаємо, що, насамперед, необхідно встановити рівень податкового навантаження в чіткій відповідності з постійно контрольованими витратами державного бюджету. Крім цього, усі життєво важливі для країни витрати, якщо вони не покриваються доходами держави, можна фінансувати за рахунок додаткової емісії, у безготівковій чи готівковій формі, у тому числі – покриття бюджетного дефіциту регіонів при фінансуванні соціальної сфери, природоохоронних заходів, розвитку інфраструктури, у межах, визнаних державною владою. Додаткова грошова емісія буде цільовою, тобто спрямованою на забезпечення, збереження і розвиток життєво важливих сфер, таких як оборона, охорона здоров'я, наука, освіта.

Ми вважаємо, що доцільно ввести соціальні внески (крім внесків до пенсійних фондів) до складу прибутків бюджету для того, щоб зосередити фінансові ресурси і забезпечити єдність керування і контролю над витратами. У багатьох розвинутих країнах соціальні платежі доповнюють загальний перелік податків.

З метою найбільш повної реалізації принципів податкових відносин необхідно повністю скасувати непрямі податки на споживання (крім акцизів), що в умовах відсутності

конкурентного ринку служать інструментом розвитку інфляції і скорочують стимулювання інвестицій, та скоротити кількість місцевих податків, зберігаючи лише цільові податки і збори, дія яких відповідає принципам справедливості та ефективності. З метою формування раціональної структури суспільного виробництва необхідно створити систему пільгового кредитування найбільш значущих видів виробництва під заставу майбутнього виробництва продукції, тим самим забезпечивши підприємствам реальний ринок збуту виробленої на початку продукції.

Для формування ефективної податкової політики необхідно, насамперед, оцінити міру впливу тієї чи іншої групи податків на кінцеві результати діяльності підприємства або на його чистий прибуток. Саме за допомогою податків, які мають високий ступінь еластичності можна ефективно впливати на діяльність підприємств, стимулювати їхню ділову активність і сприяти поповненню бюджету.

У третьому розділі "Напрями вдосконалення економічного механізму регулювання розвитку промислового виробництва" доведено, що підвищення ефективності виробництва можливе лише при постійному вдосконалюванні головної продуктивної сили суспільства – людини.

Підводячи підсумки аналізу існуючих підходів до оцінки трудового потенціалу, можна зробити наступні висновки: величина трудового потенціалу визначається величиною витрат на відтворення трудових ресурсів; величина витрат на відтворення трудових ресурсів повинна дорівнювати величині прибутків, які отримуються функціонуючою робочою силою; витрати на відтворення трудових ресурсів відшкодовуються в сумі заробітної плати працівників, зайнятих трудовою діяльністю, а також у формі бюджетних інвестицій у забезпечення життєдіяльності функціонуючих трудових ресурсів і підготовку нового покоління трудових ресурсів; на рівні підприємства врахувати витрати на відтворення трудових ресурсів можна тільки в частині виплаченої заробітної плати. Інша частина витрат відшкодовується у формі прибутку, який відраховується в бюджети різних рівнів і спеціальні фонди. Остання обставина вказує на те, що в масштабах підприємства оцінка трудового потенціалу можлива тільки на основі середніх регіональних оцінок.

На регіональному рівні склад споживчих витрат, які формують трудовий потенціал, і методи їхнього розрахунку, нами пропонується визначати на основі теорії оцінки вартості життя. При цьому вартість життя визначається сукупною вартістю товарів і послуг, які споживаються людиною і є відповідними оптимальному рівню потреб на даному історичному етапі розвитку суспільства.

До складу споживчих витрат, які враховуються при оцінці трудових ресурсів, нами пропонується включати: витрати на життєво необхідні продовольчі і непродовольчі товари; витрати на житлово-комунальні і побутові послуги; витрати на суспільний транспорт; витрати на охорону здоров'я; витрати на дошкільне виховання, освіту і культуру; витрати на загальну і професійну освіту.

Джерелом покриття цих витрат є прибуток від виробничої діяльності. Весь прибуток підприємства за напрямами використання можна умовно поділити на три частини: прибуток, що направляється на відтворення інвестиційного та інноваційного потенціалу підприємства у формі фінансування капітальних вкладень; прибуток, що направляється на відтворення трудового потенціалу підприємства у формі заробітної плати та інших виплат соціального характеру персоналу підприємства; прибуток, що направляється для перерозподілу в бюджети різних рівнів у формі податків та інших платежів.

На підставі запропонованої методики оцінки трудового потенціалу промислового підприємства розраховано загальну економічну оцінку трудового потенціалу Запорізької області. Вона становить 1801632 тис. грн. Найбільшу частку в структурі економічної

оцінки займає трудовий потенціал осіб з середньою освітою – 63,4%.

Економічна оцінка інвестиційного та інноваційного потенціалів підприємства відповідно до запропонованої методики здійснюється в наступній послідовності: за кожним об'єктом виробництва визначається у вартісному вираженні величина інвестиційних та інноваційних ресурсів на кінець базового року за запропонованою формулою визначення вартості інвестиційних ресурсів; визначається величина прибутку, отриманого в поточному році від фактично функціонуючого основного й обігового капіталу; приймається базова норма прибутковості капіталу відповідно до розрахункового рівня рентабельності матеріальних і нематеріальних активів підприємства; визначається сума основного капіталу в наступному році з врахуванням реінвестування частини прибутку, отриманого в попередньому році; визначається сума обігового капіталу в наступному році з врахуванням приросту обігових коштів за рахунок прибутку, отриманого в попередньому році; розраховується норма доходу на капітал в наступному році, виходячи з норми доходу попереднього року з урахуванням росту продуктивності праці; визначається прибуток; дисконтується прибуток, отриманий в минулому році, до умов поточного року; розраховується загальна сума дисконтованих річних прибутків за звітний період; визначається середньорічна рентабельність інвестиційного ресурсу як відношення отриманого прибутку до вартості інвестиційних ресурсів; проводиться загальна оцінка інвестиційного потенціалу підприємства як сума оцінок по всіх об'єктах.

З врахуванням значного збільшення основних засобів на ВАТ “Запорізький сталепрокатний завод” в 2001 р. з метою вдосконалення діючих технологій, підвищення якості й поліпшення технічних характеристик виробів виконано ряд заходів щодо впровадження у виробництво нової техніки і освоєння нових технологій.

Однак, у зв'язку з відсутністю замовлень зняті з програми технічного розвитку заходи щодо освоєння технології виробництва прямокутної проволочки, а також щодо освоєння технології виробництва проволочки під “фібру” діаметром 0,8-1,0 мм.

Впровадження у виробництво нових технологій і виконання заходів по реконструкції устаткування з метою розширення виробництва продукції, яка користується найбільшим попитом, дозволило отримати у 2001 р. продукції (з урахуванням нових видів) на суму 2368,0 тис. грн. Витрати на впровадження у 2001 р. становили 619,2 тис. грн. Сума прибутку при цьому становила 162,4 тис. грн.

Розроблено динамічну модель економічного регулювання розвитку промислового виробництва та проведено аналіз практичних аспектів її застосування. Отримано методичні рекомендації з визначення товарно-часових залежностей в умовах нестабільності. Показано роль держави як одного з найважливіших стабілізуючих (чи дестабілізуючих) факторів в умовах ринку. Запропоновано варіант моделі, яка описує процес первинного запуску ланцюга завод – Торговий будинок. Отримано математичні вирази, які описують тимчасові залежності товарних потоків. За допомогою математичної моделі проведено чисельний експеримент, в якому досліджено фактори впливу на процес первісного запуску підприємства. Розроблено практичні рекомендації та алгоритм застосування розробленої математичної моделі при плануванні розвитку промислового підприємства (рис. 1).

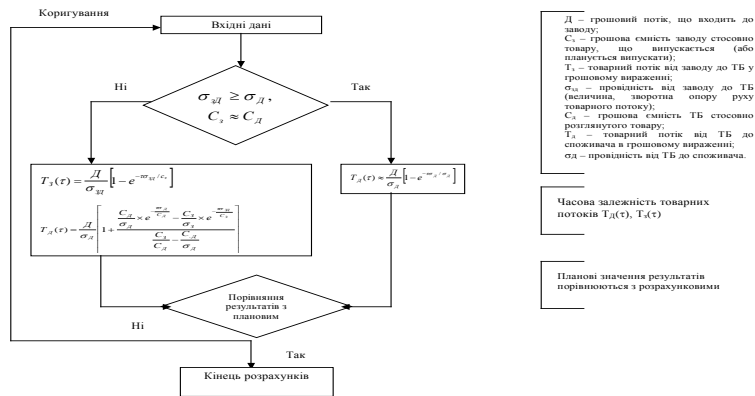

Рис. 1. Алгоритм застосування математичної моделі

Розглянуто застосування моделі до діючих підприємств, які нещодавно засновано та які знаходяться в стадії розвитку із використанням наявних експлуатаційних даних. Підхід застосовано для планування діяльності Торгового будинку на третій рік фактичної експлуатації. Прогнозне значення обсягу реалізації товарної продукції для третього року фактичної експлуатації становить 41357,22 тис.грн.

ВИСНОВКИ

1. Виявлено, що безкризовість тотожна затримці розвитку, тому що позбавляє систему основи якісного вдосконалення. Тому в перехідний період виникнення кризових ситуацій у розвитку економічної системи неминуче. Підтримка стійкості розвитку полягає не в боротьбі з кризами, а в їхньому прогнозуванні і максимальному демпфіруванні їхнього впливу, що дозволить знизити амплітуду хаотичних коливань і, відповідно, імовірність переходу національної економічної системи в безповоротний стан катастрофи. Сучасний промисловий процес слід розглядати як складну і нелінійну систему, траєкторія руху якого визначається усією сукупністю цивілізаційних факторів. Промисловий розвиток реалізується у формі якісних переходів, відбувається шляхом заперечення сформованих раніше структур і зв'язків, кількісних параметрів і елементів системи, у формі загострення протиріч і втраті стійкості системи. За цих умов промислова політика країни має стати основним інструментом мобілізації і концентрації ресурсних та інституціональних чинників на підвищення конкурентоспроможності національного виробництва, структурно-інноваційного оновлення промисловості та посилення її соціальної спрямованості.
2. У даний час ефективним напрямком подальшого розвитку вітчизняної промисловості буде підвищення ступеня гнучкості підприємств щодо потреб ринку. Гнучкість підприємства – це здатність підприємства отримувати необхідний результат, що дозволяє йому освоювати за визначені терміни певну кількість виробів, які можуть знайти попит на ринку і, у свою чергу, дозволяють у майбутньому періоді отримати необхідний результат, який забезпечує виживання і розвиток підприємства. На основі уточненого визначення гнучкості вдосконалено економічний механізм розвитку промислового підприємства.
3. На підставі проведеного аналізу уточнено поняття “економічний потенціал” промислового підприємства. Економічний потенціал підприємства – це сукупна здатність наявних у підприємства економічних ресурсів забезпечувати максимально можливе виробництво товарів і послуг, які користуються платоспроможним попитом на ринку, з метою отримання прибутку та задоволення соціальних потреб. Запропоновано методику оцінки економічного потенціалу, яка складається з вартісних оцінок трудового,

інвестиційного та інноваційного потенціалів.

4. Відсутність в Україні вихідних передумов функціонування господарської системи, висунутих самим монетаризмом, призводить до ще більшого руйнування багатства і прибутків значної частини населення, до поглиблення кризи й укорінення монополізму. Економічні дії уряду призводять до підриву тієї бази, на якій у майбутньому монетаристська модель могла б бути застосована в Україні. Тому назріла необхідність вдосконалення механізму регулювання розвитку промислового виробництва.

5. Основними факторами, які визначають рівень інвестиційної активності в умовах розвитку ринкових відносин, є наявність (чи відсутність) прибутку як основного джерела накопичення; розмір ставки банківського відсотка; привабливість операцій з державними цінними паперами; достатність (чи дефіцит) в економіці ліквідних ресурсів.

6. Стратегія реформування податкових відносин в Україні полягає в комплексному підході до формування фінансової політики і податкового механізму і повинна бути спрямована на стабілізацію податкових надходжень у бюджет і дотримання податкової дисципліни. Виділено основні напрямки вдосконалення механізму оподаткування промислових підприємств: встановлення рівня податкового навантаження в чіткій відповідності з постійно контрольованими витратами державного бюджету; введення додаткових соціальних внесків; скасування непрямих податків (крім акцизів), скорочення кількості місцевих податків, удосконалення системи пільгового кредитування.

7. На підставі запропонованої методики оцінки трудового потенціалу промислового підприємства розраховано загальну економічну оцінку трудового потенціалу Запорізької області. Вона становить 1801632 тис. грн. Найбільшу частку у структурі економічної оцінки займає трудовий потенціал осіб з середньою освітою – 63,4%.

8. Запропонована методика оцінки інвестиційного та інноваційного потенціалів промислового підприємства. Впровадження у виробництво нових технологій і виконання заходів з реконструкції устаткування на ВАТ “Запорізький сталепрокатний завод” з метою розширення виробництва продукції, яка користується найбільшим попитом, дозволило отримати у 2001 р. продукції (з урахуванням нових видів) на суму 2368,0 тис. грн. Витрати на впровадження в 2001 р. становили 619,2 тис. грн. Сума прибутку при цьому становила 162,4 тис. грн.

9. Розроблено модель економічного регулювання розвитку промислового виробництва та проведено аналіз практичних аспектів її застосування. Запропоновано варіант моделі, яка описує процес первинного запуску ланцюга завод – Торговий будинок. Розроблено практичні рекомендації та алгоритм застосування розробленої математичної моделі при плануванні розвитку промислового підприємства.

Розглянуто застосування моделі до діючих підприємств, які нещодавно засновано та які знаходяться в стадії розвитку, із використанням наявних експлуатаційних даних. Цей підхід застосовано для планування діяльності Торгового будинку на третій рік фактичної експлуатації. Прогнозне значення обсягу реалізації товарної продукції для третього року фактичної експлуатації становить 41357,22 тис.грн.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Лепехин А.В. Математическое моделирование взаимодействия торгового дома и производящей организации. Стадия становления // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 115. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – С. 55-58.
2. Лепьохін О.В. Методика визначення економічного потенціалу промислового підприємства // Держава та регіони (серія: економіка та підприємництво). – 2002. – № 2. – С. 187-190.
3. Лепьохін О.В. Практичні аспекти використання математичної моделі взаємодії

- організації-виробника і торгової організації і роль держави як стабілізуючого фактора // Держава та регіони (серія: економіка та підприємництво). – 2001. – № 4. – С. 93-96.
4. Лепьохін О.В. Принципи побудови моделі реформування економіки регіону на основі модифікованої структури підприємництва // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 108. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – С. 15-27.
5. Лепьохін О.В. Регіональні фінансові відносини як зовнішнє середовище для визначення орієнтирів стратегічного менеджменту підприємства // Держава та регіони (серія: економіка та підприємництво). – 2002. – № 3. – С. 112-113.
6. Лепьохін О.В. Розвиток промислового виробництва в умовах ринкових перетворень // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 148. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – С. 82-88.
7. Лепьохін О.В. Формування механізму ефективного розвитку промисловості // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 150. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – С. 3-8.
8. Лепехин А.В. Некоторые вопросы разработки экспертной системы // Тези доповідей Другої міжнародної конференції "Наука і освіта'99". Том 20. Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1999. – С. 3.

АНОТАЦІЯ

Лепьохін О. В. Економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю – 08.07.01 – економіка промисловості – Інститут економіки Національної академії наук України, Київ, 2002.

Дисертацію присвячено розробці ефективного економічного механізму регулювання розвитку промислового виробництва. Виявлено особливості його розвитку в умовах ринкових перетворень. Визначено гнучкість промислового підприємства. Досліджено економічний потенціал як чинник ефективного розвитку промислового підприємства. Виділено об'єктивні передумови регулювання розвитку промислового виробництва. Проведено аналіз впливу інвестиційних процесів та податкової політики держави на розвиток промисловості. Розроблено методики оцінки трудового, інвестиційного та інноваційного потенціалів промислового підприємства. Запропоновано модель економічного регулювання розвитку промислового виробництва.

Ключові слова: гнучкість, економічний механізм, ефективний розвиток, потенціал, промислове виробництво.

АННОТАЦИЯ

Лепехин А. В. Экономический механизм регулирования развития промышленного производства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности – 08.07.01 – экономика промышленности – Институт экономики Национальной академии наук Украины, Киев, 2002.

Диссертация посвящена разработке эффективного экономического механизма регулирования развития промышленного производства. Определено, что безкризисность тождественна задержке развития, так как лишает систему основы качественного совершенствования. Поэтому в переходный период развития экономической системы возникновение кризисных ситуаций неизбежно. Обеспечение устойчивости развития

состоит не в борьбе с кризисами, а в их прогнозировании и максимальном демпфировании их влияния, которые позволят снизить амплитуду хаотичных колебаний и, соответственно – вероятность перехода национальной экономической системы в необратимое состояние катастрофы.

Установлено, что в данное время эффективным направлением дальнейшего развития отечественной промышленности будет повышение степени гибкости предприятий к потребностям рынка. Гибкость предприятия – это способность предприятия получать необходимый результат, который позволяет ему осваивать за определенные сроки определенное количество изделий, которые могут быть затребованы рынком и, в свою очередь, позволяют в будущем периоде получить необходимый результат, который обеспечит выживание и развитие предприятия.

На основании проведенного анализа уточнено понятие “экономический потенциал” промышленного предприятия. Экономический потенциал предприятия – это совокупная способность имеющихся у предприятия экономических ресурсов для обеспечения максимально возможного производства товаров и услуг, которые пользуются платежеспособным спросом на рынке, с целью получения прибыли и удовлетворения социальных потребностей. Предложена методика оценки экономического потенциала, который состоит из стоимостных оценок трудового, инвестиционного и инновационного потенциалов.

Сделан вывод, что отсутствие в Украине исходных предпосылок функционирования хозяйственной системы, выдвинутых самым монетаризмом, ведет к еще большему разрушению богатства и доходов значительной части населения, к углублению кризиса и укоренению монополизма. Экономические действия правительства ведут к подрыву той объективной базы, на которой в будущем монетаристская модель могла бы быть применена в Украине.

Определены основные факторы, определяющие уровень инвестиционной активности в условиях развития рыночных отношений: наличие (или отсутствие) прибыли как основного источника накопления; размер ставки банковского процента; привлекательность операций с государственными ценными бумагами; наличие (или дефицит) в экономике ликвидных ресурсов.

Стратегия реформирования налоговых отношений в Украине состоит в комплексном подходе к формированию финансовой политики и налогового механизма и должна быть направлена на стабилизацию налоговых поступлений в бюджет и соблюдение налоговой дисциплины.

Выделены основные направления совершенствования механизма налогообложения промышленных предприятий: установление уровня налоговой нагрузки в строгом соответствии с постоянно контролируруемыми затратами государственного бюджета; введение дополнительных социальных взносов; отмена косвенных налогов (кроме акцизов), сокращение количества местных налогов, совершенствование системы льготного кредитования.

На основании предложенной методики оценки трудового потенциала промышленного предприятия рассчитана общая экономическая оценка трудового потенциала Запорожской области. Она составляет 1801632 тыс. грн.

Предложена методика оценки инвестиционного и инновационного потенциалов промышленного предприятия. Внедрение в производство новых технологий и выполнение мероприятий по реконструкции оборудования в ОАО “Запорожский сталепрокатный завод” с целью расширения производства продукции, которая пользуется наибольшим спросом, позволило получить в 2001 г. продукции (с учетом новых видов) на сумму 2368,0 тыс. грн. Затраты на внедрение в 2001 г. составили 619,2 тыс. грн. Сумма прибыли при

этом составила 162,4 тыс. грн.

Разработана модель экономического регулирования развития промышленного производства и проведен анализ практических аспектов ее применения. Предложен вариант модели, описывающей процесс первичного запуска связки “завод – Торговый дом”. Разработаны практические рекомендации и алгоритм применения разработанной математической модели при планировании развития промышленного предприятия. Ключевые слова: гибкость, экономический механизм, эффективное развитие, потенциал, промышленное производство.

SUMMARY

Lepyokhin A.V. Economic mechanism of industrial production development regulation. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate's of sciences (economics) by speciality 08.07.01 – Industrial economy. – Institute of economy of the Ukraine National academy of science, Kiev, 2002. The thesis is devoted to the elaboration of the economic mechanism of enterprise development's regulation. The peculiarities of enterprise development in reform conditions were revealed. The enterprise flexibility in reform conditions was studied. The economic potential as a factor of efficient enterprise development was studied. Objective conditions of enterprise development regulation were singled out. The influence of investing trends and taxation state policy on enterprise development was analyzed. The evaluation methods of labor, investing and innovating potential were elaborated. The economic regulative model of enterprise development was suggested.

Key words: flexibility; economic mechanism; efficient development; capacity; enterprise.

Підп. до друку 20.10.2002 р. Формат 60х90/16. Папір друкарський.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.–вид. арк. 0,9. Зам. № 259. Тираж 100 прим.

Виробництво – ПНВФ “Ілля”, 69600, м. Запоріжжя, вул. 40 років
Радянської України, 66.